

EMIL FILLA

varianta C

- **Metodická příručka pro učitele**

I – Zahraniční inspirace

- **Dokument 1: Nadšení z Paříže**

1 – Proč začal Filla po roce 1911 pravidelně pobývat v Paříži?

Filla vysvětluje, že „v Praze se vede urputný boj o nové cíle v umění“. Myslí tím nový umělecký směr, který v Čechách prosazuje od roku 1911 „hlouček malířů, architektů a literátů“. Jedná se o *Skupinu výtvarných umělců* (SVU), kam patří on sám, ale také malíř J. Čapek či sochař O. Gutfreund. Novinkou je členství architektů (J. Gočára, P. Janáka) a literátů (K. Čapka, F. Langera), jelikož působení umělců z různých oblastí ve společném sdružení tehdy nebylo běžné. Moderní tvorba tak měla širokou základnu.

SVU vydává svůj časopis *Umělecký měsíčník*. Jeho redaktoři se snaží navázat mezinárodní kontakty a pod vlivem Francie prosadit v českém umění kubismus. Tento umělecký směr se zrodil kolem roku 1907 v Paříži. K zajištění kulturních kontaktů mezi oběma zeměmi je proto zapotřebí „zařídít v Paříži stálou redakci“. To je tedy důvod Fillových pravidelných pobytů v Paříži, žije vždy „půl roku v Paříži a půl roku doma“.

Úsilí mladých umělců o propojení obou uměleckých světů je podporováno také výstavami francouzských mistrů v Praze. České publikum zde může zhlédnout na počátku 20. století díla Picassa i Braqua. Z Prahy se tak stává nejvýznamnější centrum kubismu mimo Paříž, zatímco ostatní země střední a východní Evropy jsou ovlivňovány především německým uměním. Orientace českých umělců na Francii je zároveň výrazem touhy osvobodit se prostřednictvím kultury od německého vlivu.

2 – Jaké konkrétní kroky Filla podnikl, aby mohl pokračovat ve své umělecké činnosti?

Filla si v Paříži brzy vytvořil podmínky pro svou uměleckou činnost: našel si obchodníka s obrazy, který mu měl zajišťovat živobytí, a najal si ateliér „s překrásnou vyhlídkou na Paříž“. Vybral si ulici Caulaincourt ve čtvrti Montmartre na severu Paříže, která byla známá jako čtvrt umělců. Je z ní krásný výhled, protože se nachází na kopci.

3 – Co mu a jeho ženě usnadnilo integraci do nové společnosti?

Filla udržoval kontakty s uměleckými kruhy: „byli častými hosty v atelieru Picassově (...), ve skromném atelieru Braquově (...), navštěvovali básníka Apollinairea“. Se ženou vedli v Paříži bohatý kulturní život, díky kterému se „ani necítili cizinci“. Měli pocit, že Paříži rozumí.

Pablo Picasso a Georges Braque byli průkopníky kubismu v malířství, Apollinaire v literatuře. Měli proto rozhodující vliv na Fillovu uměleckou tvorbu. Filla je považoval za své vzory. Dokonce se stalo, že Filla a Braque bydleli v Paříži ve stejném domě.

4 – Chtěl se Filla usadit v Paříži na dlouho?

Ano, chtěli zde se ženou strávit delší dobu. Paříž se pro ně stala „cílem“ a „základnou, na které chtěli postavit celý svůj život“. První světová válka však jejich plány zhatila, museli Paříž opustit a natrvalo se do ní již nevrátili.

- **Dokument 2: Paříž, ráj pro umělce**

1 – Jak popisuje Filla umělecký život v Paříži ve srovnání s českým prostředím? (dokumenty 1 a 2)

Filla je nadšen: „Paříž (...) se na ně smála (...) a měli ji rádi“ (dok. 1), dále říká „miluji umělecké ovzduší Paříže“ (dok. 2). Pracovat zde je podle něj „ideál všech umělců“, je to město, kde se cítí dobře. V konfrontaci s díly svých předchůdců i současníků je „nucen, aby šel dál“. Žije ve městě, kde „vývoj pokračuje na všech stranách“, zatímco v Čechách „vzniká umění často dosti neživé“.

Paříž je považována za „Mekku moderního umění“, kam směřují na počátku 20. století kroky většiny českých umělců a intelektuálů. Ve srovnání s konzervativní Prahou je pařížské prostředí pro Fillu velmi inspirativní. Umělci jeho generace považují Paříž za světové město, kterému se Praha se svým provinčním charakterem nemůže rovnat. „Kdo jednou přijede do Paříže, stále se tam vrací,“ uslyšel během svého pobytu básník Hanuš Jelínek, další z propagátorů sblížení české a francouzské kultury.

- **Dokument 3: Holandský vzor**

1 – Co usnadnilo manželům Fillovým integraci v nové zemi?

„Zkrátka se naučili holandsky aspoň číst a dorozumět“, prvním krokem k integraci tedy bylo ovládnutí jazyka. Fillovi do Nizozemí uprchli po vypuknutí první světové války, ovládnutí jazyka jim tak umožnilo číst holandské noviny a sledovat vývoj válečné situace. Filla v Nizozemí pokračoval ve své umělecké tvorbě a stejně jako v Paříži „udržoval styky s uměleckými kruhy“. Zajímal se o místní kulturní život - přispíval například do holandských uměleckých časopisů.

2 – Vysvětli větu „učili se Holanďanům rozumět“.

Fillovi se zajímali o život v Nizozemí, který srovnávali se situací v Čechách. Snažili se Holanďanům porozumět také v kulturním slova smyslu prostřednictvím poznávání národních dějin. (*S českými žáky, kteří žijí v zahraničí, můžeme použít stejný příráměr - poznávání českých dějin jim pomůže „porozumět Čechům“*).

3 – V čem mohly během první světové války nizozemské dějiny inspirovat Čechy?

Filla vykresluje obraz tolerantní a svobodomyšlné země s bohatou kulturní tradicí. Podle něj se Češi mohou od Holanďanů „mnoho učít“, jako příklad uvádí „jejich zápas o svobodu před třemi, čtyřmi sty let“, který „připomínal naši přítomnost“, tedy boj za samostatnost v první světové válce.

Má na mysli nizozemskou revoluci z 16. - 17. století, díky které získala země nezávislost. Podobně jako české země na počátku 20. století bylo Nizozemsko v 16. století pod vládou jiného státu – Španělska. V Evropě se tehdy vedly náboženské války, kde proti sobě stáli katolíci (v čele s Habsburky, kteří vládli v Rakousku i ve Španělsku) a protestanti. V Nizozemí se prosadil protestantismus, zejména kalvinismus, jeho obyvatelé proto těžko nesli nadvládu katolického krále Filipa II. Odmítali pronásledování kalvinistů či zřízení inkvizice, což vyostřilo jejich vztahy s králem a vyústilo v povstání.

Konflikt skončil rozdělením země na katolický jih (pozdější Belgie) a protestantský sever, ze kterého vzniklo roku 1581 nezávislé Nizozemsko. Španělsko ale uznalo jeho nezávislost až po skončení třicetileté války roku 1648.

Nizozemsko se tedy stalo republikou již v 16. století, což bylo v tehdejší monarchistické a z velké části i absolutistické Evropě naprosto výjimečné. Proto také Filla říká, že „velcí národové šli teprve za Holanďany“. Nově vzniklá země respektovala svobodu vyznání, díky které sem začali přijíždět protestanti a židé z celé Evropy. Mezi nimi byli také „naši exulanti“ - Filla zmiňuje J. A. Komenského, který se roku 1656 uchýlil do Amsterdamu a strávil zde zbytek svého života. Tito uprchlíci často patřili k nejvzdělanějším vrstvám obyvatelstva a přispěli tak k hospodářskému a kulturnímu rozkvětu Nizozemska, kde je 17. století nazýváno „zlatým věkem“.

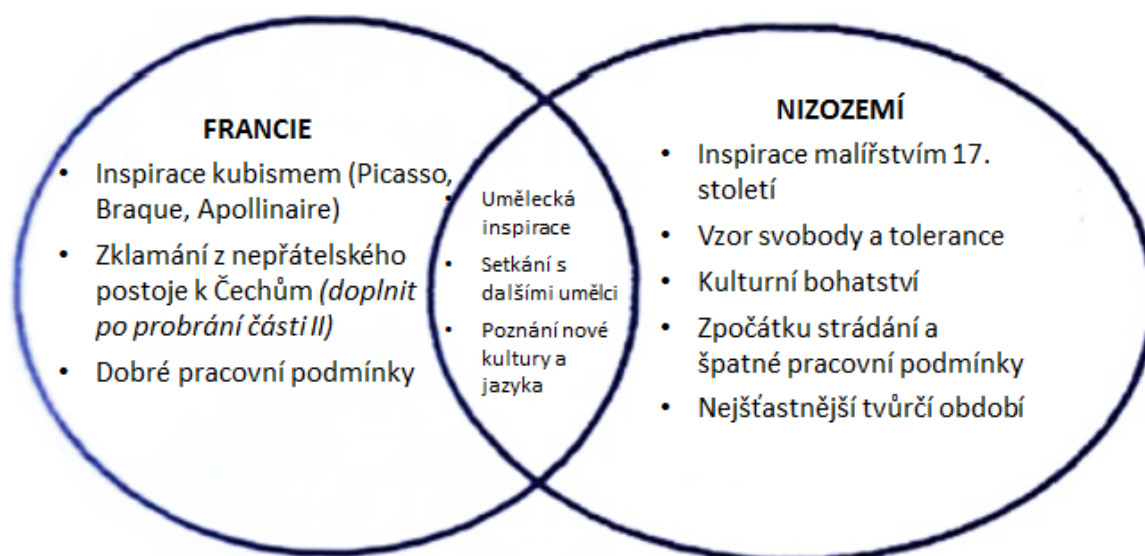
Filla si vedl deník, kam zapisoval své úvahy o dějinách a o Holanďanech jako národu. Prolínají se v nich postřehy o holandském malířství a o místním prostředí - svoboda umělce je podle něj základem velkolepých výkonů. Právě téma svobody ho provází po celý život.

4 – Jaký měl pobyt v Nizozemí vliv na Fillovu tvorbu?

Filla se nadchnul pro holandské umění během svého předválečného pobytu v Nizozemí v rámci studentské cesty. Již tehdy si do svého deníku zapsal jména Rembrandta či Vermeera, barokních malířů nizozemského „zlatého věku“. Za svého pobytu během první světové války znovu opěvuje „nesmírné kulturní poklady“ země a cituje opět Rembrandta, který patřil k jeho vzorům.

„V těžkém strádání (...) byla nejšťastnější perioda [malířovy] umělecké tvorby“. Filla se tedy nedal odradit existenčními problémy a pustil se opět do malování. Život v exilu nebyl zpočátku lehký. V Rotterdamu žil Filla s manželkou v malém a skromném bytě, který nazýval „brloh“. Z prostorových důvodů proto maloval v prvním roce války především malé obrázky. Přesto zde našel pocit klidu a mohl svobodně tvořit. V bytě se téměř nedalo topit, Fillovi si navíc z Paříže dovezli jen letní oblečení, protože předpokládali, že válka bude trvat jen několik měsíců. Chladné zimní dny proto trávili v muzeích a galeriích, kde mohl Filla studovat díla holandských umělců. V létě roku 1915 dostali Fillovi finanční pomoc z domova a začalo se jim dařit lépe. Přestěhovali se do Amsterdamu, kulturního a politického centra země, kde Filla začal vystavovat své obrazy a navštěvovat místní muzea. V jeho válečné tvorbě je tedy patrný vliv holandských umělců - maluje zátiší, kde se objevují předměty z obrazů mistrů 17. století.

SHRNUTÍ: Co přinesl Fillovi jeho pobyt ve Francii a v Nizozemí? Porovnej informace z dokumentů 1 – 3.

II – V zahraničí na počátku války

- **Dokument 4: Co bude s Čechy?**
- **Dokument 5: Francie a Rakousko-Uhersko na počátku války (červen-srpen 1914)**

1 – Jak reagovali Češi v Paříži na vyhlášení války? (dokument 4) Vysvětli jejich pocity s pomocí dokumentu 5.

Češi „vysedávali v kavárně nebo bloudili po Paříži“ a přemýšleli „co dělat“. Byli tedy válečnými událostmi zaskočeni a mnozí si nevěděli rady. Filla si z počátku nebyl jistý pozicí, kterou zaujme Francie, používá proto podmiňovací způsob: „kdyby byla Francie zatažena do války“.

Češi v Paříži žili až do vyhlášení války v nejistotě a napjatě sledovali vývoj mezinárodní situace. Ze začátku se jednalo o lokální konflikt mezi Rakousko-Uherskem a Srbskem (zavraždění rakouského následníka trůnu v Sarajevu na konci června). Ani političtí představitelé v Čechách, včetně T. G. Masaryka, zpočátku nevěřili v rozpoutání válečného konfliktu. Na přelomu července a srpna začalo období vyhlášení mobilizací a válečného stavu mezi jednotlivými státy. Bylo tedy jasné, že se schyluje k celoevropskému konfliktu. Pro Čechy v Paříži se stala rozhodující událostí francouzská mobilizace 1. srpna. Definitivní potvrzení zapojení do války přišlo 11. srpna, kdy se Francie a Rakousko-Uhersko ocitly ve válečném stavu.

2 – Jak si Filla myslel, že se Francie zachová k Čechům, kteří pobývali na jejím území? (dokument 4)

Filla zpočátku uvažoval o situaci Čechů ve Francii optimisticky. Doufal, že Francie bude rozlišovat mezi Čechy a Rakušany, což byl první krok k tomu, aby mohli být považováni za přátele Francie. Dále předpokládal, že by „nejspíše zařídila nějaké čestné vojsko“. Filla tedy od počátku věřil, že Češi budou moci bojovat na straně Francie proti Rakousko-Uhersku.

3 – Co od Čechů v zahraničí žádalo Rakousko-Uhersko? Jak se k tomuto požadavku staví Filla? Vysvětli proč. (dokumenty 4 a 5)

Rakousko-Uhersko vyhlásilo na konci července mobilizaci. Češi v zahraničí měli tedy jako obyvatelé monarchie povinnost vrátit se domů a přihlásit se do armády. Filla však popisuje, že „domů, k vojsku nejel nikdo“. Odmítali tak splnit svoji povinnost k vlasti, což byl první důkaz jejich protirakouského postoje. Také Filla „byl rozhodnut, že se nehne ať se děje co se děje“. Jako ostatní Češi v zahraničí byl přesvědčen, že válka bude krátká („nějaký měsíc“) a že „Rakousko se zhroutí“. Od začátku doufal, že Rakousko-Uhersko válku prohraje.

Češi byli válkou zaskočeni a nikdo předem neuvažoval o organizovaném boji proti rakouské monarchii. Krajané v zahraničí proto neobdrželi z domova žádné pokyny, jak v případě války postupovat, a zůstali ve svých rozhodnutích sami. Pomalu se začala rodit myšlenka o novém poválečném uspořádání ve prospěch Čechů, jehož podmínkou byla porážka Rakousko-Uherska. Pařížský Sokol, jedna z nejvlivnějších krajských organizací, se proto 22. července rozhodl zorganizovat dobrovolnickou jednotku, která se zapojila do boje po boku Francie.

- **Dokument 6: Češi, ne Rakušané!**

1 – Jakou povinnost měli cizinci ve Francii po vypuknutí války?

Cizinci měli povinnost přihlásit se „na policejní prefektuře“, kde vyplnili formulář s osobními údaji a byl jim vydán „dokument“. Pro příslušníky spřátelených zemí to bylo povolení k pobytu. Po rozpoutání války chtěla mít Francie přehled o počtu a národnostním složení cizinců na svém území. Ve srovnání s předválečnou situací se jednalo o radikální změnu: na začátku července ještě mohl Filla se ženou přijet do země bez cestovního pasu.

2 – Proč se stala Fillova a Gutfreundova národnost sporným bodem?

Filla a Gutfreund se na prefektuře snažili vysvětlit, že nejsou Rakušané ale Češi a ti se „postavili proti Rakousku“. Uznání české národnosti jako odlišné od rakouské bylo klíčovou otázkou pro všechny Čechy v zahraničí: jen tak mohli být považováni za spojence zemí Dohody, v opačném případě se z nich stali občané nepřátelské země. Francouzský úředník však měl pokyn zařadit Čechy pod Rakousko, čímž se všechny Fillovy naděje rozplynuly. Již na počátku války napsal, že „Rakousko nebylo Francouzům dost jasné“, jejich odmítnutí na prefektuře toho bylo dalším důkazem.

O rozlišení mezi českou a rakouskou národností neúspěšně usiloval od počátku století pařížský Sokol, který svou činností přispíval k česko-francouzskému sblížení. Před válkou v Paříži existovaly také další organizace, které měly za úkol objasňovat slovanskou otázku v Rakousko-Uhersku, např. Francouzsko-slovanská asociace, jejíž členy byli významní francouzští slavisté Ernest Denis a Louis Léger.

Po vypuknutí války bylo nezbytné vysvětlit francouzským představitelům český postoj k Rakousko-Uhersku. Závisel na tom osud Čechů ve Francii, ale také poválečné uspořádání národů monarchie. Češi věděli, že pokud budou považováni za přátele Francie, mohou doufat v podporu snah o uznání českého národa v rámci Rakousko-Uherska (myšlenka na samostatný stát se teprve začínala rodit). České spolky proto uspořádaly v Paříži na konci července 1914 protirakouskou manifestaci. Minula se však účinkem - Francouzi jejich postoji neporozuměli a považovali ho za nevlastenecký.

3 – Jaký byl důsledek tohoto sporu?

Filla odmítl převzít dokument se svým jménem, kde by byla uvedena rakouská národnost. Nesplnil tak povinnost, kterou Francie ukládala cizincům, a ocitl se mimo zákon. Sám chápal, že francouzský dokument znamenal „jedinou spásu v budoucnosti zcela nejisté“, tím spíše, že do Francie přijel bez cestovního pasu. I kdyby však dokument získal, bylo jasné, že „v Paříži zůstat nemohou“, protože byli považováni za Rakušany. To znamenalo „nejen potupu (...), ale možná i záhubu“. Filla vysvětluje, že podle mobilizační vyhlášky z 1. srpna by byli jako cizinci „převedeni do koncentračních táborů“.

Nejednalo se o koncentrační tábory, jak je známe z 2. světové války, ale spíše o internační tábory, kam byli posíláni příslušníci nepřátelských států, aby jim bylo zabráněno v protifrancouzské činnosti. Tento osud potkal několik Čechů i s rodinami. Situace se nakonec vyřešila 9. srpna, tedy dva dny před tím, než Francie vyhlásila Rakousko-Uhersku válku. Po přímělivě francouzských slavistů vydal ministr vnitra prohlášení, v němž stálo: „Ze stejného nároku jako Poláci a Alsasané, i Češi ve Francii usedlí jsou považováni za přátele Francie.“ Na základě tohoto dokumentu mohla prefektura vydávat Čechům povolení k pobytu a o několik dní později jim bylo umožněno přihlásit se do cizinecké legie.

Pro Fillu však již bylo pozdě. Mobilizační vyhláška příslušníky nepřátelských států nepřímo vyzývala, aby z Francie odešli. Ve Francii se od té chvíle cítili v ohrožení: „rychle odtud, lhostejno kam!“ Většina Čechů, kteří ve Francii pobývali teprve krátkou dobu a neměli spojení s českými spolky, se rozhodla pro návrat domů. To byl také případ Filly a jeho ženy, domů se však vrátit nestihli. Jak je vidět z dokumentu 5, pro návrat se rozhodli až po vyhlášení francouzské mobilizace. V té době už bylo vlakové spojení se střední Evropou přerušeno. Nakonec se jim podařilo nastoupit do vlaku směrem do Belgie, odkud chtěli dále přejet do vlasti.

SHRNUTÍ: Proč byl po vypuknutí války Filla nucen z Francie uprchnout? Shrň své odpovědi do krátkého odstavce.

Po vyhlášení válečného stavu mezi Francií a Rakousko-Uherskem vyjádřil Filla svůj protirakouský postoj odmítnutím narukovat do rakousko-uherské armády. Považoval se za přítele Francie, na pařížské prefektuře se mu však nepodařilo svůj postoj vysvětlit. Francouzi považovali Čechy za Rakušany a Fillovi jako příslušníku nepřátelského státu hrozila internace. Útěk do zahraničí byl proto jediným řešením.

III – V odboji

- **Dokument 7: Svobodný člověk**

1 – Za jaký ideál se chce Filla ve válce bít? Proti komu?

Filla staví do kontrastu „surové násilí“ Německa, ke kterému můžeme přidat jeho spojence Rakousko-Uhersko, a ideál svobodného člověka, za který se chce bít společně s Čechy. V jeho úvahách se velmi často objevuje ideál politické a umělecké svobody jako protiklad útlaaku.

- **Dokument 8: Vstup do odboje**

1 – Kdo organizoval československý zahraniční odboj?

Filla zmiňuje Český zahraniční komitét, ústřední orgán odboje, a dále T. G. Masaryka a Edvarda Beneše, hlavní představitele zahraničního odboje. Za první světové války byl totiž odboj organizován především ze zahraničí. V únoru 1916 vznikla z Českého zahraničního komitétu Československá národní rada, která převzala vedení krajanského hnutí ve Francii, Velké Británii, Rusku a Itálii, tedy ve státech Dohody. USA se k nim připojily až po vstupu do války v dubnu 1917, přestože české krajanské organizace na jejich území působily již před tímto datem.

2 – Jaká byla situace československého zahraničního odboje roku 1915?

Český zahraniční komitét vydal roku 1915 „manifest (...) proti Rakousku“, kde byli podepsáni „Češi a Slováci z celého světa“. Filla trochu přehání, je však zřejmé, že po vypuknutí války vyvíjeli Čechoslováci odbojovou činnost v několika zemích. Podle E. Beneše „jsme nepřipraveni organizačně (...), je nás málo“, odboj byl totiž teprve v počátcích. Účelem manifestu tedy bylo získat nové spolupracovníky. Hlavní cíl jejich činnosti popisuje dále Beneš: „musí být tak (...) silný, aby i v případě vítězství centrálních mocností Rakousko bylo donuceno s námi vyjednávat“. Cíl vybudovat vlivnou organizaci se později splnil a poválečné Československo se zrodilo z plánů vytvořených v zahraničí.

3 – Jaké důležité rozhodnutí Filla toho roku učinil?

Filla se ihned po zveřejnění manifestu rozhodl napsat „lístek Masarykovi do Londýna, (...) že se dáváme k dispozici“, myslí tím sebe a ženu. Existence československého zahraničního odboje pro něj byla novinkou, do té doby v Nizozemí udržoval styky pouze s představiteli ostatních států Dohody. Vstupem do odboje začala nová kapitola jejich holandského života: „otevřel se nám nový svět, naše umění teď ustoupilo daleko do pozadí“.

4 – Jaký úkol byl Fillovi svěřen?

Na konci roku 1915 navštívil Fillu E. Beneš, aby společně projednali podmínky spolupráce. Beneš ho požádal, aby „obstaral (...) nějakého posla ve zdejší české kolonii“. Tímto poslem se stal sám Filla, po zbytek války zastával roli holandské spojky pro přenos informací z Prahy do zahraničí. Jeho úkolem bylo „jezdit mezi Holandskem, Paříží a Londýnem“. Se ženou se tak stali členy Maffie, domácí odbojové organizace, která měla rozsáhlou síť spolupracovníků v českých zemích i v zahraničí. Maffie shromažďovala informace o vojenské a hospodářské situaci v Rakousko-Uhersku, poté je odesílala Benešovi do Paříže a Masarykovi do Londýna. V Amsterdamu se Filla stýkal také s krajany, kterým rozdával odbojové publikace.

- **Dokument 9: Filla o konci války**

1 – Jaký důkaz přináší dokumenty 8 a 9 o Fillově vlastenectví?

„Nemáme jedinou záruku, že to s námi dopadne dobře,“ upozorňuje v dokumentu 8 Beneš Fillu. Umělec byl varován před nebezpečím, které pro něj i pro jeho ženu protirakouská činnost představuje, ale i přesto se rozhodl vstoupit do odboje. Nizozemí v první světové válce zachovávalo neutralitu, mohlo se tedy zdát, že odbojová činnost zde bude méně nebezpečná než ve válčících státech. To však platilo pouze na začátku války, jelikož se později na území Nizozemí rozpoutal boj špionážních služeb. Všichni cizinci byli podezřelí, museli se tedy chovat velmi opatrně. Kromě Filly se na odbojové činnosti se podílela i jeho žena Hana, jejíž dvě cesty do Prahy byly opravdovým hrdinstvím.

Po skončení války Filla přiznává potřebu „očistit se (...) ze špíny, ve které (...) do toho dne (...) žil“. Několik let vedl „podkopnou práci“ a žil ve strachu ze zatčení. Tato osobní oběť vlasti nebyla marná - i díky ní se mohl na konci války radovat z prohlášení samostatné republiky, ve které Češi konečně získali pro Filla tak důležitou svobodu („konečně jsme svobodni!“).

- **Dokument 10: Protiválečné karikatury**

1 – Všechny karikatury byly otištěny v časopise, který Filla vydával v Nizozemí. Jak se jmenoval a ve kterém období vycházel?

Časopis měl německý název *Michel im Sumpf* (Michal v bahně), vycházel v letech 1917-1918, přesněji od října 1917 do března 1918, tedy na samém konci války. Název vymyslel Filla, Michal zde znamená Německo.

2 – Popiš každou z karikatur a uveď, co autor kritizuje.

A - Německý diplomat v Brestu Litevském

V popředí je vidět německý diplomat (muž v uniformě). Hovoří s představitelem bolševické vlády o sebeurčení národů, které reprezentují oběšené figury v pozadí (Italové, Češi, Poláci, Alsasané, Rumuni, Srbové a Arménci). Filla tak poukazuje na osud, který by tyto národy čekal pod nadvládou Německa a jeho spojenců, například Čechy zde zastupuje holá kostra. Za oběma diplomaty je kočár, kterým německý diplomat přijel, v něm sedí dva vojáci.

V listopadu 1917 (v říjnu podle ruského juliánského kalendáře) se v Rusku dostali k moci bolševici v čele s Leninem. Jejich prioritou bylo upevnění moci v Rusku, i za cenu prohrané války. Rozhodli se proto uzavřít s Německem separátní mír. 17. prosince se tak sešli v běloruském Brest-Litevsku němečtí a ruští diplomaté k podpisu příměří. Následovaly mírové rozhovory, které vyvrcholily 3. března 1918 podepsáním brestlitevského míru, který ukončil účast Ruska v první světové válce.

B - Drang nach Osten

Tato karikatura je pozoruhodná svým dynamickým pojetím. Útočící jezdec na hnědém koni je německý císař, hlavní představitel německého militarismu. Vedle něj je zobrazen jezdec na černém koni v podobě kostry, která symbolizuje přicházející smrt. Naproti klečí bezbranný muž, který napřahuje k jezdcům náruč s malým dítětem, symbolem nevinnosti. Filla zde odsuzuje Německo jako hlavního viníka za rozpoutání světové války.

C - Kořist Hindenburgova

Hindenburg je zde zobrazen jako jeden z dravých ptáků, kteří krouží nad horou bezvládných lidských těl. Jedná se opět o kritiku Německem rozpoutané války, která si vyžádala velké množství obětí. Můžeme upozornit na výraz jednoho ze zachycených obličejů, který připomíná slavný obraz norského expresionisty Edvarda Muncha z roku 1895 *Výkřik* (viz http://en.wikipedia.org/wiki/File:The_Scream.jpg). Obraz se objevil roku 1905 na Munchově pražské výstavě, Filla ho tedy znal. Tvorba norského umělce se pro něj stala významným zdrojem inspirace.

Generál a od roku 1916 vrchní velitel německých pozemních sil Paul Hindenburg je osobou, která se na Fillových karikaturách objevuje nejčastěji. Na jiných karikaturách ho vidíme například jako řezníka nebo jako pomocníka smrti. Hindenburg byl v Německu velmi oblíbený - již roku 1916 mu byla vztyčena monumentální socha. Kromě něj nacházíme ve Fillových karikaturách také další reálné osoby té doby, nejčastěji německé vojenské představitele.

3 – Na základě svých odpovědí uveď do tabulky postavy a témata, která se objevují ve Fillových karikaturách.

Postavy	Témata
Německý diplomat	Válka a její hrůzy
Generál Hindenburg	Smrt
Německý císař	Krvelačnost
Kostry a oběti války	Německý militarismus
Vojáci	Válečné události (Brestlitevský mír)

4 – Kdo je podle Filly zodpovědný za válku? Jaké tedy bylo zaměření Fillova časopisu?

Za válku a válečné hrůzy je podle Filly zodpovědné Německo a jeho představitelé – především císař a vojevní velitelé. Časopis má silné protiválečné a protiněmecké zaměření.

5 – Komu byl asi časopis určen?

Časopis byl určen německým dezertérům a emigrantům. Filla chtěl, aby v nich časopis rozněcoval „ducha odporu“.

Michel im Sumpf byl německy psaný týdeník, který Filla založil a vydával společně s německým dezertérem a bývalým literátem Hugo Delmesem. Filla pro časopis vytvořil kolem tří desítek karikatur, v každém čísle byly vždy dvě - na titulní a na poslední straně. Součástí redakční práce bylo také vyslýchání německých dezertérů. Ti poskytovali Fillovi cenné informace například o síti německých vyzvědačů ve Francii a další „intimnosti z politického a vojenského zákulisí“. Tyto zprávy byly posílány ruskému vojenskému atašé, který časopis mimochodem financoval. Negativní reakce německé diplomatické sféry však na sebe nenechaly dlouho čekat. Filla s Delmesem tušili, že němečtí agenti dostali pokyn se jich zbavit a museli se proto chovat velmi obezřetně. Nárůst podezřívání a také finanční problémy nakonec přiměly Fillu vydávání časopisu ukončit.

SHRNUTÍ: S pomocí dokumentů o umělcově odbojové činnosti vysvětli, proč byl Filla roku 1926 prohlášen legionářem.

Filla chtěl přispět k porážce Německa a Rakousko-Uherska a pomoci tak Čechům vytvořit samostatný stát. Během pobytu v holandském exilu se proto zapojil do odbojové činnosti. Stal se přímým spolupracovníkem T. G. Masaryka a E. Beneše, kterým zprostředkoval informace z Prahy. Na konci války vydával po několik měsíců časopis *Michel im Sumpf*, pro který kreslil protiválečné a protiněmecké karikatury. Odbojovou činností Filla riskoval svůj život, přesto byl odhodlán přispět k boji za samostatné Československo.

Bibliografie

FILLA, Emil, WINTER, Tomáš, *Z holandských zápisníků*, Národní galerie ve spolupráci s Ústavem dějin umění AV ČR, Praha, 2007

CHROBÁK, Ondřej, WINTER, Tomáš, *V okovech smíchu. Karikatura a české umění 1900-1950*, Katalog výstavy, Galerie hlavního města Prahy, 2006, s. 38-41

LAHODA, Vojtěch, *Emil Filla*, Academia, Praha, 2007

ŠKRANC, Pavel, *Emil Filla*, Muzeum Kroměřížska, Kroměříž, 1989

WINTER, Tomáš, „Nepřítel v bahně. Holandské karikatury Emila Filly a okolnosti jejich vzniku“, in *Historie a vojenství* 2006, č. 4, s. 118-123

©ČŠBH, o. s. Licence CC BY-NC-ND <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>
Projekt byl podpořen Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy v rámci dotačního programu
Podpora vzdělávání v jazycích národních menšin a multikulturní výchovy v roce 2013.
Mediální partner: Český rozhlas - Radio Praha